

SULTAN KAYITBAY KÜLLİYESİ

(bk. KAYITBAY KÜLLİYESİ).

**SULTAN MAHMUD MEDRESESİ
ve SEBİLKÜTTÂBİ****Kahire'de
Osmanlı Padişahı I. Mahmud'un
yaptırdığı külliye.**

Habbâniye caddesinde yer alan ve bir medrese ile sebilküttâbdan meydana gelen bu küçük külliye, kitâbelerine göre I. Mahmud adına Dârüssaâde Ağası Morali Beşir Ağa tarafından 1164 (1751) yılında inşa ettirilmiştir. Medrese günümüzde Mısır Eski Eserler Kurumu'nun Güney Teftiş Binası olarak hizmet vermektedir. 1883 ve 1952 yıllarında elden geçirilen sebilküttâbda yakın zamanlarda da birtakım onarımlar yapılmaktaydı.

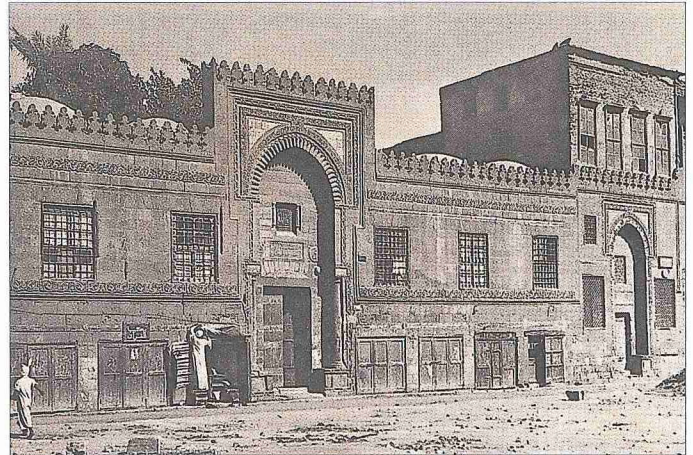
Port Said caddesine bakan kuzeybatı cephesinin ortasında taçkapı yer almaktadır. Batı köşesindeki sebilküttâba kadar 41,5 m. uzunluğa sahip olan medresenin cephesi iki katlıdır. Alt katta dört tanesi taçkapının sağ tarafında, altı tanesi solda olmak üzere toplam on dükkâna yer verilmiş, günümüzde yol seviyesinden biraz aşağıda kalan dükkânlar beşik tonozla örtülmüştür. Üst katta ise portalin sağında üç, solunda beş olmak üzere toplam sekiz dikdörtgen şekilli ve demir parmaklıkları pencere açılmıştır. Bunların altında ve üstünde cepheyi boydan boya kateden bitkisel motifli iki süsleme kuşağı mevcuttur. Dendanlarla nihayetlenen cephenin ortasındaki taçkapı, iki mermer sütuna dayanan 3,10 m. genişliğinde ve 0,68 m. derinliğindeki sivri kemerli bir niş içinde, açıklığı 1,90 m., yüksekliği 3,15 m. olan düz atkı taşlı bir kapı ile onun üzerinde iki taraftan birer sütunçe ile sınırlanmış dikdörtgen şekilli, ahşap şebekeli bir pencereden ibarettir. Üst üste bindirilmiş dilimlerden oluşan kemeriyile dikkat çeken taçkapının çevresi bitkisel ve geometrik motifli kuşaklarla çevrilmiştir. Kapı alınlığında ve kemer köşeliklerinde beyaz zemin üzerine mavi renkli bitkisel desenli, İstanbul'dan getirildiği tahmin edilen çiniler bulunmaktadır. Alt katında dokuz adet dükkân yer alan ve üst katında hücrelere ait farklı şekil ve boyutlarda pencerelerle onların arasında süsleme kuşakları bulunan güneydoğu ve güneybatı cepheleri buradan geçen sokağın şekline uydurulduğundan düzgün bir hat teşkil etmemektedir.

Medresenin kuzeydoğu yönünü başka yapılar kapatırken batı köşesini sebilküttâb işgal etmektedir. Sebilin girişi cephesi kuzeybatı yönünde ve 7,75 m. uzunluğundadır. Cephenin ortasında üzerinde yapım kitâbesi yer alan düz atkı taşlı girişi kapısı mevcuttur. Kapı alınlığında ve kemer köşeliklerinde beyaz zemin üstüne mavi, yeşil ve kırmızı renkli nar çiçeğiyle bitki yaprağı dalı motifli çini levhalara yer verilmiştir; bunlar XVI ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı mimarisi örneklerinde kullanılan klasik örneklerdendir. Hemen üzerinde karanfil desenli bronz şebekeli bir dikdörtgen pencere vardır. Kemerin çevresini girift bitki, dal ve yapraklarından oluşan bir süsleme kuşağı dolanmaktadır. Üst seviyede küttâba ait pencereler açılmış olan cephede bir niş içerisinde taş musluklu bir de çeşme vardır.

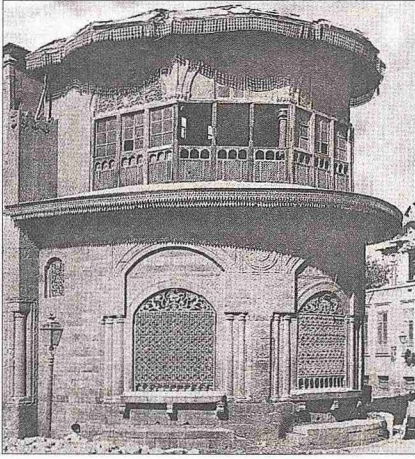
Yapının batı köşesini işgal eden, yarım yuvarlak biçiminde, 22,50 m. uzunluğundaki sebilküttâb cephesi de iki katlıdır. Alt kat sebil cephesidir. Burada üç basık kemer içinde yuvarlak kemerli üç açıklık vardır. Bunların genişliği 2,40, yüksekliği 2,80 metredir. Kemerler alt kısımları dilimli, üst bölümleri burmalı, ortaları bitkisel süslemeli çifte mermer sütuna oturmaktadır. Açıklıkların her birinin önünde iki taraflı merdivenlerle ulaşılan, üçer taş konsol üzerine yerleştirilmiş birer mermer tabla mevcuttur. Bunların altında temizlik için su akıtmaya yarayan birer küçük açıklık bulunmaktadır. Siyah-beyaz taştan kemerlere sahip sebil açıklıkları Barok üslûpta akant yapraklarıyla ay çiçeği motifli bitkisel süslemeli bronz parmaklıklardır. Açıklıklar 1952 yılındaki tamir sırasında tuğla ile örülerek kapatılmıştır. Daha üstte Sultan Mahmud'a ait tuğralar, madalyonlar içerisinde ve kuşak halinde yapımla ilgili kitâbeler ve bitkisel süslemelerle

tezyin edilmiş olan cephe bir mukarnas dizisi ve üzerindeki bir ahşap sundurma ile son bulmaktadır. Üstteki küttâb cephesi, dört mermer sütuna oturan beş yuvarlak kemerle dışarı açılmakta olup sebildeki gibi yarım daire şekillidir. Burası da bir ahşap saçakla nihayetlenmektedir. Sebilküttâbın sağ tarafında 7,25 m. uzunluğundaki cephenin ortasına yerleştirilmiş olan ve mektebe geçit sağlayan kapıda da yoğun biçimde Anadolu'dan getirilmiş çini levhalarla bitkisel ve geometrik süslemelere yer verildiği görülmektedir. Bunun hemen solunda kemerli bir nişten ibaret musluklu bir çeşme daha bulunmaktadır.

Kuzeybatıdaki cephenin ortasındaki taçkapıdan dokuz basamaklı bir merdiven vasıtasıyla her kenarı 18,50 m. olan kare şekilli medresenin avlusuna geçilmektedir. Ortasında dört mermer sütuna oturan çok renkli süslemeli bir ahşap kubbeyle örtülü şadırvan yer almaktadır. Güneydoğu kanadının ortasında dershane mevcuttur. 9,05 m. uzunluğundaki dershane cephesinde ortada üç dilimli kemerli bir niş içinde düz atkı taşlı kapı ve onun üzerinde dikdörtgen şekilli, mukarnaslı pencereden ibaret girişle onun iki yanında birer pencere yer almaktadır. Dershane 7,10 x 7,60 m. ölçülerinde yaklaşık kare planlı bir mekândan ibarettir. Güneydoğu duvarının ortasında sade görünlü bir mihrap bulunduğundan dershane aynı zamanda mescid olarak kullanılmaktadır. Ahşap tavanındaki çok renkli bitkisel süslemeler dikkat çekicidir. Tavanın hemen altındaki yazı kuşağının sonunda Hattat Hasan Rüşdü'nün imzası yer almaktadır. Dershane'nin kuzeydoğu tarafında buraya bir kapıyla bağlanan bir okuma salonu varken güneybatı tarafına da bir oda bitleştirilmiştir. Dershane'nin sağında iki, solunda bir olmak üzere bu kanatta üç gözlü revak düzeni mev-

Sultan
Mahmud
Medresesi -
Kahire

Sultan Mahmud Sebilküttâbî – Kahire

cuttur. Kuzeybatı, güneybatı ve kuzeydoğu yönlerinde altı mermer sütuna oturan beş gözlü revaklar avluya açılır. Bunların ardından birer küçük kubbeyle örtülü, avluya açılan birer kapı ile birer penceresi bulunan ve duvarlarında dolap nişlerine yer verilen öğrenci hücreleri vardır. Hücreler birer küçük kubbeyle örtülürken revaklar köşelerde kubbe, diğer yerlerde düz ahşap örtüyle kapatılmıştır. Yirmi hücreye sahip medresenin doğu köşesindeki yuvarlak kemerli bir kapı ile on iki basamaklı merdivene, oradan da mutfak, banyo ve tuvaletler gibi ek birimleri ihtiva eden alt kattaki bölüme geçiş sağlanmaktadır.

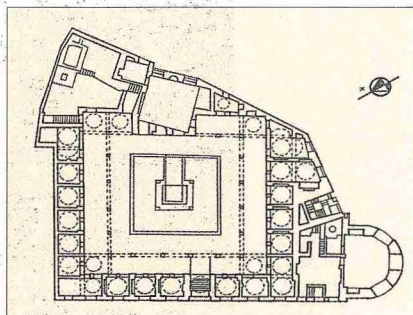
Kuzeybatıdaki kapıdan sebilhâneye bitişik dikdörtgen planlı odaya geçilmektedir. Sebilin altında ortadaki iki ayağa oturan kemerlerin taşıdığı ve altı kubbenin örttüğü bir sarnıç yer almakta, buraya sebilin doğu tarafındaki odadan bir merdivenle inilmektedir. Sebil dikdörtgen planlı bir odadan ibarettir. Dördüncü kenarı üç açıklıklı yarım daire şeklindedir. Zemini ve kuzeydoğu duvarının alt bölümü mermer kaplanmalıdır. Üst bölümü ise beyaz zemin üzerine mavi, yeşil ve kırmızı renkli vazodan çıkan çiçek, nar çiçeği, karanfil, lâle vb. bitkisel desenleri içeren çini levhalarla kaplanmıştır. Sebilin güneydoğu ve kuzeybatı kenarlarında da birer dikdörtgen niş vardır. Açıklıkların önünde birer mermer havuz mevcuttur. Ahşap tavanı değişik renklerde geometrik ve bitkisel süslemelidir.

Güneybatıdaki küttâbın giriş kapısının içinde, sağda bir büyük oda bulunurken

solda günümüzde tuvalet olarak kullanılan, ancak orijinalde dıştaki çeşmeye su temin eden mermer havuzun yer aldığı bir mekân mevcuttur. Holün karşısındaki merdivenle küttâba çıkarken ikinci katta solda dikdörtgen planlı bir oda vardır. Üçüncü katta ise sağdaki kapıdan küttâba bitişik düzgün bir plan göstermeyen dehlize ulaşılır. Sağında kareye yakın planlı bir oda ile tuvalete, karşısında kare planlı bir odaya ve solda küttâba açılan pencereye yer verilmiştir. Ahşap tabanı ve tavanı yenilenmiş olan küttâb sütunlara oturan beş yuvarlak kemerle dışarı açılmakta ve tavan altındaki yazı kuşağı orijinalliğini muhafaza etmektedir.

Sünnî İslâm inancının okutulması bakımından Eyyûbî ve Memlûk medreseleriyle paralellik gösteren Osmanlı dönemi Kahire medreselerinden Sultan Mahmud Medresesi plan ve mekân anlayışı açısından daha ziyade Anadolu'daki eğitim kurumlarıyla yakın benzerlik içerisindedir. Dört yönden revak ve hücrelerle kuşatılan avlulu planı sebebiyle Edirne II. Bayezid (893/1488), Tophane Kılıç Ali Paşa (988/1580), Sultan Ahmed (1609-1616), Nevşehir Damad İbrâhim Paşa (1726-1727) ve İstanbul Nuruosmaniye (1755) medreseleriyle benzeşmektedir. Diğer taraftan bitişikindeki sebilküttâb bir Memlûk yapı tipi olarak karşımıza çıkmasına rağmen yarım daire biçiminde dışarı taşıntı yapması sebebiyle başşehirdeki sebillerle benzerlik göstermektedir. Hatta Kahire'deki ilk yarım daire planlı sebilküttâb bu yapıdır. Bu sebeple daha sonra yapılan eserlere de öncülük ettiği anlaşılmaktadır. Osmanlı medeniyet ve kültürünün eyaletlere nasıl taşındığını gösteren çarpıcı bir örnek olarak Sultan Mahmud Medresesi ve Sebilküttâbî hâlâ ayakta ve yerli yabancı bir-

Sultan Mahmud Medresesi ve Sebilküttâbî'nin planı

çok kimsenin ziyaret ettiği mekânlardan biri olarak Kahire'nin mimari mirasında önemli bir yer tutmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Hıttâ'ü't-Tevfiküyye*, Kahire 1983-87, III, 90, 245; VI, 159, 180-181; M. van Berchem, *Materiaux pour un corpus inscripti-onum Arabicorum: Egypte*, Paris 1903, s. 445; Rebî Hâmid el-Halîfe, *Fünûnü'l-Kâhire fi'l-'ah-di'l-'Osmâni*, Kahire 1984, s. 43; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 303-305; a.m.f., *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 382-383, 538-544; Mahmûd Hâmid el-Hüseynî, *el-Esbiletü'l-'Osmâniyye bi-medineti'l-Kâhire*, 1517-1798, Kahire 1988, s. 232-247; C. Williams, *Islamic Monuments in Cairo*, Cairo 1993, s. 149; Abdullah Atia Abdülhafız, *Osmanlı Döneminde İstanbul ile Kahire Arasında Mimari Etkileşimler* (doktora tezi, 1994), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 97, 103-105; A. Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri* (trc. Ali Berktaş), İstanbul 1995, s. 107; Ahmet Ali Bayhan, *Mısır'da Osmanlı Devri Mimarisi* (doktora tezi, 1997), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 139-142, 286-292; M. Ebül-Amâyim, *Âşârü'l-Kâhireti'l-İslâmiyye fi'l-'aşri'l-'Osmâni* (nşr. Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul 2003, s. 385-394.

AHMET ALİ BAYHAN

SULTAN MECİD GANİZÂDE

(1866-1937)

Azerbaycanlı eğitimci, yazar.

Şamahî'da doğdu. Ünlü Dede Güneş neslinden olan babası Hacı Murtazalı iyi eğitim görmüş bir tüccardı. Ganizâde ilk tahsilini Seyyid Azim Şirvânî'nin usûl-i cedîd okulunda, orta tahsilini 1878-1883 arasında Şamahî Rus-Tatar mektebinde, yüksek tahsilini 1883-1887 yıllarında Tiflis'te Aleksandrovski Muallimler Enstitüsü'nde tamamladı. Müslüman öğretmenlerin şehirlerdeki resmî okullarda çalışmalarını yavaş olduğundan bir köy okuluna tayin edilince okul arkadaşı Habibbey Mahmudbeyov'la birlikte Bakû'de ilk özel Rus-Müslüman Mektebi'ni açtı (1887-1891). Okulda Rusça'nın yanında Azerbaycan Türkçesi, Farsça, fen dersleri, din dersleri de önemli yer tutuyordu. Azerbaycan eğitim tarihinde bir dönüm noktası sayılan bu okulun kazandığı başarıyla çeşitli yerlerde benzerleri açıldı. Rus hükümeti, bu tip resmî mektepler açarak müslümanları kontrol altına almaya karar verince mektep 1891'de Bakû şehir idaresi yönetimine alınıp iki ayrı okul haline getirildi. Ganizâde bunlardan birine müdür tayin edildi. 1893'te Gaspiralı İsmâil Bey'le birlikte Türkistan'a gitti ve Semerkant'ta İsmâil Bey'in açılmasına ön ayak olduğu usûl-i cedîd okulunda kısa bir süre öğretmenlik yaptı.